

Dubyna O. O., graduate student, department of philosophy and religious studies of The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy (Ukraine, Cherkasy), okeu_namu@ukr.net

To the problem of defining the postsecular notion

This paper proposes a definition of the postsecular notion. It discards two possible modes of understanding the postsecular: the understanding that the postsecular means de-secularization, and that it means post-secularity, a regime-change that brings society back to religion. Instead it suggests to conceptualize the postsecular as a condition of contemporaneity / of co-existence of the secular and religion, which can be conceptualized in three dimensions: normative, sociological-political-historical, and phenomenological. Each of these three dimensions is characterized by a tension: Kantian vs. Hegelian tradition in the normative postsecular; model vs. practice in the sociological-political-historical postsecular; and individual vs. collective in the phenomenological postsecular.

Keywords: the return of religion, de-secularization, post-secular, postsecular.

Дубина А. А., аспирант кафедри філософії та релігієзнавства, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького (Україна, Черкаси), okeu_namu@ukr.net

К проблеме определения понятия постсекулярного

Рассмотрено определение понятия постсекулярного. Отбрасываются две возможные формы понимания постсекулярного: во-первых, что постсекулярным является в виду де-секуляризация, и во-вторых, пост-секулярность, то есть изменение периода, которое отправляет общество назад к религии. В противоположность этому, предлагается осмысление постсекулярного как условия современного сосуществования секулярного и религиозного, которая может быть концептуализированной в трех измерениях: нормативном, социологически-политически-историческом, и феноменологическом. Каждое из этих трех измерений характеризуется напряжением: кантовская и гегелевская традиции в нормативном постсекулярном; модель и практика в социологически-политически-историческом постсекулярном; и индивидуальное и коллективное в феноменологическом постсекулярном.

Ключевые слова: возвращение религии, де-секуляризация, пост-секулярное, постсекулярное.

* * *

УДК 167.1

Марусина О. С., викладач, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), marusina@ukr.net

КОГНІТИВНА СКЛАДОВА МОВЛЕННЯ ЯК АТРИБУТ КОМУНІКАЦІЇ

За допомогою методів когнітології презентується критика поширеного розуміння комунікації не як умови і можливості існування рефлектуючого мислення, а як кодування, передачі і декодування приватних думок. Зазначене тлумачення мови, на думку автора, не враховує різницю генези мови та її функціонування. Зокрема привертється увага, що стикаючись з філософією, лінгвістика аналізує текст в плані теорії пізнання та його герменевтики, тобто інтерпретативних практик. Але якщо філософи орієнтовані на об'єктивне пізнання дійсності, то лінгвісти пов'язані герменевтичним колом. Останнє характеризує неможливість редукції розуміння й тлумачення тексту до логічного послідовного алгоритму, що суперечить студіям когнітивної лінгвістики та когнітології. Особливо очевидним зазначене стає у соціальних, культурологічних та філософських дослідженнях.

З появою у 70-х рр. 20 ст. праць У. Чейфа, присвячених поясненню структури речення в англійській мові, де за допомогою понять «визначеність» та «невизначеність», слідування слів у реченні визначалося когнітивною настановою промовця з метою актуалізації певної інформації, започатковується так звана «когнітивна лінгвістика». Остання, зі своїм розвитком, почала практикувати пояснення мовних явищ за допомогою гіпотетико-теоретичного моделювання ментальних подій, які неможливо спостерігати безпосередньо, але мають приймається до уваги з аподектичних причин.

Не зважаючи на те, що конкретна проблематика когнітивної лінгвістики здебільшого формується під впливом генеративної лінгвістики Н. Хомського, перша визначає себе як альтернатива другій, оскільки заперечує картезіанську ідею вродженості структур, які уможливають акти мовлення. Зокрема, когнітивна лінгвістика зосереджує свою увагу на семантичних явищах, а генеративна лінгвістика – на синтаксичних. Такий підхід дозволив абстрагуватися від проблем пов'язаних з парадоксами референції, оскільки визначає значення мовних виразів когнітивними ситуаціями, що обмежують можливі смисли висловлювань. Тому питання про зв'язок мовлення і речей об'єктивної дійсності знімається визнанням зв'язку людини (носія когнітивної діяльності) з речами.

Вказаний підхід виявляє важливе методологічне значення для здійснення сучасних студій філософії мови. Варто нагадати, що після повернення

Г. Штейнвальтом до ідей В. Гумбольдта про мову як «самодіюче начало», розробкою К. Бюлером аксіом філософії мови (– мова є засіб комунікації; – мова має знакову природу; – мова аналізується як мовна дія і акт, як вимовлений твір і структура; – мова є система слів та речень), формується сумнівна негумбольдтіанська концепція (Л. Вейсгербер, Г. Г. Шпет), яка виголошує існування особливого виду мовного світосприйняття, обгрунтовує, що мова є втіврі думки та засіб опису дійсності. Вплив зазначеної концепції, зокрема на структуралістів, полягав у створенні цікавої теорії семіозису (Ч. Моріса) як процесу, що має три виміри: 1) знак визначається через зв'язок із іншим знаком або знаковою системою (тобто синтаксично); 2) знак визначається через його відношення до речі, яку він номінує (тобто семантично); 3) знак визначається стосовно вимовляючого (тобто прагматично).

Не заперечуючи загальну настанову філософії мови визнати існування особливої, створеної мовою реальності, яка визначає категоріальне розчленування буття, феномени свідомості та знання, доводиться визнати існування протистояння методологічних засад різних підходів, що виявляє себе в різних онтологіях розуміння буття мови.

Зокрема, діалогічна концепція (Ф. Ебнер, М. Бубер, М. Бахтин) виголошувати мову інтерсуб'єктивним феноменом, який виникає у взаємодії «Я» і «Інший», розгорнувшись у концепції лінгвістичної відносності К. Сепіра та Б. Уорфа, починає абсолютувати залежність знань від мовних засобів. Подібну абсолютизацію ми спостерігаємо і в фундаментальній онтології М. Гаїдегера, який визначає мову як «дім буття», духу та екзистенції, філософії імені (А. Лосев, С. Булгаков, П. Флоренський), яка визнає номіналію реальністю, що впливає на дійсність.

Логічний аналіз мови (Г. Фреге, Р. Карнап, Б. Расел, Д. Жей. Айер та ін.) запропонував концепцію «мовної терапії» і надлишково ускладнює дослідження розрізненнями мови-об'єкта і метамови, це мало свій вплив і на генеративну лінгвістику. Проблеми референції виникали також і в студіях Л. Вітгенштайна, які виголошували у «Філософських дослідженнях» залежність значення слів від прагматичних обставин, і в студіях предстванків прагматизму (Д. Дюї, К. Люїс, У. Куйн, Г. Райл, Дж. Остин, П. Стросон), які розуміли філософію як дослідження способів застосування мови. Подібне спостерігається і в дослідженнях Остіна та Дж. Сьорія, які вштовхували висловлювання як дії.

Використовуючи розроблене когнітивною лінгвістикою розуміння появи акту мовлення як комунікації, у якій незалежно від намірів промовляючого на сприймаючого повідомлення здійснюється когнітивно-семіотичний вплив. Це формулює концептуальне пояснення за допомогою когнітологічної гіпотези, яка розділяє генезу мови як засобу комунікації та її семіотичний вплив на свідомість. Зокрема обгрунтовується, що соціалізація людини відбувається як увічнення актуалізації образів за допомогою знаків, використання яких відрізняється від сенсорів, оскільки актуалізуючи уявлення знаками людина руйнує цілісність (комплексність) образу створюючи калейдоскоп: уявляє річ окремо від властивостей. Семіотичний спосіб актуалізації уявлень принципово відмінний від сенсорного, що не пояснює поширена фізіологами гіпотеза про існування першої і другої сигнальної системи, оскільки фізіологи не враховують комунікативну складову мовлення. Вказана складова виявляє себе у тому, що комунікація можлива лише за умови створення та використання правил мовлення (головного предмета досліджень лінгвістики). Іншими словами, актуалізуючи уявлення дотримуючись правил мовлення людина створює поняття (як кажуть логіки: «суб'єкт і предикат»). Однак, використовуючи знаки, створюючи відокремлене уявлення речі (бо є окремий знак, який означає річ як носія властивостей: «об'єкт поняття») і відокремлене уявлення властивості (бо є окремий знак, який означає властивість, що може пов'язуватися із існування речі або протиставляється: «зміст поняття»), людина стає вимушеною здійснювати самочинну когнітивну дію по встановленню зв'язку між уявленням носія властивості і властивістю. Цю самочинну розумову дію, яку людині доводиться здійснювати, оскільки вона вступила в комунікацію, за звичай називають мисленням.

Ключові слова: культурологічні дослідження, лінгво-філософія, комунікація, когнітологія.

З появою у 70-х рр. 20 ст. праць У. Чейфа, присвячених поясненню структури речення в англійській мові, де за допомогою понять «визначеність» та «невизначеність», слідування слів у реченні визначалося когнітивною настановою промовця з метою актуалізації певної інформації, започатковується так звана «когнітивна лінгвістика». Остання, зі своїм розвитком, почала практикувати пояснення мовних явищ за допомогою гіпотетико-теоретичного моделювання металних подій, які неможливо спостерігати безпосередньо, але мають приймається до уваги з аподектичних причин.

Незважаючи на те, що конкретна проблематика когнітивної лінгвістики здебільшого формується під впливом генеративної лінгвістики Н. Хомського, перша визначає себе як альтернатива другій, оскільки заперечує картезіанську ідею вродженості структур, які уможливають акти мовлення. Зокрема, когнітивна лінгвістика зосереджує свою увагу на семантичних явищах, а генеративна лінгвістика на синтаксичних. Такий

підхід дозволив абстрагуватися від проблем, пов'язаних з парадоксами референції, оскільки визначає значення мовних виразів когнітивними ситуаціями, що обмежують можливі смисли висловлювань. Тому питання про зв'язок мовлення і речей об'єктивної дійсності знімається визнанням зв'язку людини (носія когнітивної діяльності) з речами.

Вказаний підхід виявляє важливе значення методологічних досліджень для здійснення сучасних студій філософії мови.

Ступінь розробленості проблеми. Варто нагадати, що після повернення Г. Штейнтальтом до ідей В. Гумбольдта про мову як «самодіюче начало», розробкою К. Бюлером аксіом філософії мови (– мова є засіб комунікації; – мова має знакову природу; – мова аналізується як мовна дія і акт, як вимовлений твір і структура; – мова є система слів та речень), формується сумнівна неогумбольдтанська концепція (Л. Вейсгербер, Г. Г. Шпет), яка виголошує існування особливого виду мовного світосприйняття, обґрунтовує, що мова є витвір думки та засіб опису дійсності. Вплив зазначеної концепції, зокрема на структуралістів, полягав у створенні цікавої теорії семіозису (Ч. Моріса) як процесу, що має три виміри: 1) знак визначається через зв'язок із іншим знаком або знаковою системою (тобто синтаксично); 2) знак визначається через його відношення до речі, яку він номінує (тобто семантично); 3) знак визначається стосовно вимовляючого (тобто прагматично).

Розкрита в роботі «Методологічний аспект досліджень комунікації як різновиду організації суспільної діяльності» [1, с. 45–53] роль когнітивної лінгвістики, виявляє евристичний потенціал когнітології, який демонструє свою ефективність у полі досліджень культури, і зосереджується сьогодні навколо феномена «методологічна комунікація». Її здійснюють дослідники культурних процесів (актуально) і дослідники мовних явищ (потенційно). Це відбувається в залежності від того, наскільки організовано і конструктивно проходить діалог культуролога і лінгвіста.

Такі дослідження демонструють, що до винаходу писемності людина, здебільшого, фіксувала в свідомості явища дійсності за допомогою усної мови. Людина пізнавала світ лише інтуїтивно, тому першу добу всесвітньої історії маніфестувала така людина, яка слухала і говорила. Люди «не були здатні відсторонюватися від предмета, бачити його з боку і повністю зливатися з ним або емпатично проникати в нього. Око використовується не як орган перспективного бачення, а як орган тактильного сприйняття» [2, с. 56].

Авторський аналіз проблеми. Сьогодні вважається загальноприйнятною думка, яка стверджує наступне. Починаючи з появи і масового розповсюдження алфавіту, суспільство зрощує покоління візуалів, що дивляться і запам'ятовують.

Дослідники в історії людства виділяють чотири інформаційні революції:

перша – пов'язана з винаходом писемності.

друга – розгортається навколо письменної книги.

третья – невід'ємна від винаходу друкарського преса.

четверта – постає не революцією в технології, обладнання, техніки, програмного забезпечення або швидкості. Це – революція концепцій, де технологія слугує лише інструментом їх реалізації [3, с. 5].

Іншими словами, інформатизація суспільства досягла такого рівня, коли можна говорити про новий соціокультурний термін – тотальну інформатизацію суспільства. Цей термін фіксує культурний поворот, після якого все людське життя, включаючи природу і культуру, мікро– і макрокосм, починає розглядатися і усвідомлюватися як інформаційна структура. Разом з тим «не можна обмежуватися проголошенням культури основою, програмою поведінки людини. Необхідно відповісти на питання, що лежить в підґрунті цієї програми, чому в конкретному суспільстві існують саме такі, а не інші норми, культурні цінності... Іншими словами, необхідно знайти об'єктивну основу тієї частини культури, тієї частини суспільної свідомості, яка визначає людську поведінку, виступає як її програма» [4, с. 230]. Узагальнений портрет людини постає досить суперечним: «сучасна людина–маса більш розумна, володіє більшим інтелектом, ніж людина–маса минулих часів. Але вона не використовує свого інтелекту. Невизначене усвідомлення того, що вона володіє ним, приводить пересічну людину до того, що вона все більше і більше замикається в собі і в кінці кінців відмовляється користуватися розумом» [5, с. 96]. Інформаційний комфорт надає стерильні знання, які позбавлені суб'єктивності, вольової орієнтації, індивідуального пошуку. Знання як усвідомлення буття заміщається «без–буттєвим» знанням. Створюється парадоксальна ситуація: людині потрібні були віки на засвоєння і масове розповсюдження писемності і менше ста років, щоб від неї відмовитися.

Візуально–інтерналізований спосіб сприйняття бере свій початок з часу виникнення книги як джерела інформації, що потребує осмислення, сепарації маніфестованих на сторінках знань через власну свідомість. Перехід від тексту, який потребує зусиль для сприйняття інформації до образу (картини), де все готове і якісне, відбувався дуже швидко в історичному вимірі.

Електронні можливості в інформаційній сфері обмежують інтелектуальний розвиток споживача інформації. Образ робить контекст повідомлення більш зрозумілим для реципієнта, надаючи йому можливість витратити найменшу кількість сил для його сприйняття. Візуальність у чистому вигляді втрачає етап особистого усвідомлення індивідом отриманої інформації і отримує характер розваги, відпочинку розуму від роботи.

Однією з особливостей комунікації такого етапу виступає поступовий перехід, а точніше зміщення переважаючих для масового суспільства почуття прийняття інформації з візуально–інтерналізованого способу до візуального в чистому вигляді. Відомо, що найбільш ґрунтовно стан суспільства і культури постмодерна описано у М. Мак–Люена і Ж. Бодрійяра.

Для М. Мак–Люена перехід від усної до письмової культури характеризує сучасний світ, який за допомогою масової інформації та технологій долає пов'язаний із використанням символів поділ психіки людини, повертає їй гармонію відчуттів.

Як підкреслює Ж. Бодрійяр, телебачення «виявляється справжнім простором про–бування, яке сприймається як приймач і розподільник, як простір сприйняття та операцій, що контролює екран і термінал, який як такий може бути наділений телематичною владою, тобто здатністю регулювати будь–що на відстані...» [6, с. 129].

Складність і насиченість інформаційних потоків виступає підставою використання поняття «не встановлена наперед гармонія», яке дозволяє розглядати сучасне інформаційне медіа середовище як динамічну систему великого охоплення і структурної складності, якій притаманні фундаментальні процеси. Тому кіберпростір сучасної інформаційної медіа сфери може розглядатися як екосистема, як множина взаємопов'язаних серверів [7, с. 52].

Маємо прийняти до уваги, що більшість людей розуміє під культурою досить обмежене коло явищ: театр, музей, естрада, музика, література, – іноді навіть не включає до поняття культури науку, техніку, освіту. Розширення поля культури орієнтує на певні зміни в структурі та змісті творчої діяльності. Одним з наріжних каменів моделі «творчого середовища» виступає принцип, завдяки якому незалежні культурні виробники, індивідуальні або компанії, діють в межах «кластерів», де між ними виникає мережева взаємодія.

Важливим чинником стало встановлення зв'язку між творчим споживанням та виробництвом, який отримав розвиток в концепціях «креативного середовища» і «креативного міста».

Вміння відчувати синхронність буття пластів культури припускає досягнення прагматичної мети: програмування вмінь адаптації в конкретному відрізку часу і життєвого простору, де традиція співіснує з сучасністю, яка в свою чергу переростає в ситуацію пост сучасності.

Раптова зміна фундаментальних правил соціальної поведінки, розпливчастість ролей, розмаїття статусів і лійній владі, занурення у віддзеркалену на екрані культуру, і понад усе, розпад великої системи мислення та індустріальність, розбили образ світу, який більшість із нас актуально переживає. Тому більшість людей, дивлячись сьогодні на довколишній світ, бачать лише хаос. Вони страждають від усвідомлення особистого безсилля й не потрібності [8, с. 33].

Зростають соціальне та інформаційне навантаження на людську психіку; люди починають втрачати системний характер своїх ціннісних орієнтацій, соціальної адекватності та культурної компетентності. Відбувається те, що прийнято називати «культурною корозією», і, хоч подібна корозія поки стосується лише форм класичної гуманітарності, це зовсім не гарантує, що вона не буде далі розповсюджуватися і на інші сфери культури [8, с. 44].

Становлення інформаційного суспільства, яке ототожнюється з прискоренням ходу світової історії та процесом трансформації соціальних структур, детермінує позитивні і негативні наслідки в житті людей та зрушеннях оточуючого середовища.

Колізії між минулим і наступаючим, екранно-електронна версія, «де матеріалізація» значної частини предметно-чуттєвої сфери може призвести до проблемізації людського буття, його ненадійності, невизначеності, уразливості, формування психології перехідності, маргинальності суспільного існування» [8, с. 18]. Втрачається розуміння смислів дійсності як у окремої людини, так і у соціальних груп. Наслідком цього стають деструктивні зміни в мисленні і мові, а також не просто спостерігаються як факт, а реально відбуваються процеси деградації соціокультурного існування, що впливає на формування особливих тенденцій. Одна з них,

зовнішня, стосується перетворень у поведінці людей. В підґрунті цієї тенденції знаходяться техніко-технологічні зрушення. «Оскільки технології розвиваються значно швидше ніж людська свідомість, нашої природної здатності обробляти інформацію, скоріш за все, в недалекому майбутньому стане недостатньо для того, щоб ми могли орієнтуватися в потоці змін та можливостей, характерному для сучасного життя. Все частіше і частіше ми будемо уподібнюватися низькоорганізованим тваринам, які не в змозі орієнтуватися в різноманітті оточуючого середовища» [9, с. 37].

Найсуттєвіша відмінність аналітичної філософії від неопозитивізму полягає в переосмисленні природи мови і, відповідно, природи значення. Мова розуміється ними не як знакова система, а як елемент життєдіяльності людини, вона функціонує як складова на різних життєвих ситуаціях. Метафізичні проблеми, на думку представників аналітичної філософії, виникають тоді, коли значення слів, вироблені в одному контексті, переносяться на ці ж слова, але вживані в іншому контексті. Аналітики не заперечують права на існування традиційної філософії (метафізики). Але ця метафізика не повинна претендувати на статус науки. Вона, на їхню думку, є особливим засобом бачення світу, до якого не завжди можна підходити з позиції «істина» – «хибність».

Різні концепції аналітичної філософії істотно відрізняються одна від одної, але їм притаманні деякі загальні моменти. Це, насамперед, лінгвістичний поворот – переформулювання філософських проблем як мовних проблем та їхнє вирішення на основі аналізу мовних виразів; акцентування уваги на проблемі значення мовних виразів; використання різних методів аналізу з метою перетворення філософії в досить строго аргументоване знання.

Друга тенденція, внутрішня, визначає якісні зміни в людській свідомості, характеризує особливості сучасного мислення. Дослідники вважають, що складаються умови для висновку, що свідомість перестає бути «універсальною» і стає «кліповою», тобто відходить від загально значимих і постійно відтворюваних схем мислення, надаючи перевагу коротким, але при цьому нестандартним думкам [9, с. 38].

У добу постмодерну культура капітулює перед машинною логікою механічного комбінування смислів, сприймає це як безмежність інформації. «На поверхні ми знаходимо безмежність, усередині ж – волю до віртуальності, бажання бути витиснутим; ту форму, яку потяг до смерті набуває в добу, коли живуть культурою і для культури, оскільки культура (знаковий світ та його технологічне розширення) послабила життя до такого рівня, до такого рівня залякала, щоб намагатися контролювати його» [8, с. 42].

В життєдіяльності соціальних груп домінуючими стають алгоритмічні форми та схеми, які з одного боку не потребують втручання розуму (відновлення зв'язку суб'єкта і предикату судження розділених в уяві знаками) [1, с. 53], а з другого – поширюють коло людей, долучених до процесу культуровиробництва. Подібно тому як на відміну від матеріальних технологій продуктом інформаційних технологій є не товар, а стан людської свідомості, так і в процесі культурного виробництва відбувається не формування, а стандартизація людських цінностей.

Культурне виробництво як спосіб проведення трансформаційних процесів в культурі детермінує відповідні зрушення в суспільстві. Спрямований вплив культури і мови на вектори соціальної динаміки відбувається не автоматично, а за рахунок активізації комунікативних процесів у культурі.

У першій чверті XXI ст. не просто зростає увага дослідників до потенціалу мови у вказаній ситуації, а й створюються ситуації прагматичної реалізації відомих лінгвістичних проектів (символізм) і новітніх інформаційних технологій (інтернет). Фактично в контексті сучасної культури розгортається протистояння двох тенденцій: культуротворчості і культуровиробництва. Якщо культуротворчість розробляється поки що на світоглядно-методологічному рівні, то культуровиробництво вийшло на рівень прагматичного та економічного впровадження. З прагматичного погляду виявилось, що людина стала «фігурувати як людський фактор або фактор виробничого потенціалу» [5, с. 19]. Того потенціалу, який реалізується перш за все в соціокультурних трансформаціях. Ці трансформації узгоджуються з тенденціями в культурі та мові, які сприймаються як єдність традиції та інновації і утворюють специфічний механізм трансформації суспільства, що задає конкретний вектор змін.

Пошук такого вектора усвідомлюється тоді, коли намагаються показати, що «акумуляція і систематизація соціокультурного досвіду людства в цілому, формування загально-планетарного культурно-інформаційного поля і розвиток засобів його національного та транснаціонального опосередкування, розвиток мультикультуральності і виявлення її меж в області культурної толерантності та синкретичності, розробка більш або менш універсальних критеріїв соціальної прийнятності різноманітних культурних проявів» [4, с. 156]. Відомим прикладом застосування такого розуміння можна визнати постмодерністські соціальні теорії де розглядаються різноманітні характеристики сучасного суспільства. Само суспільство отримує різні позначення: постіндустріальне суспільство (Д. Белл), програмоване суспільство (А. Турен), індивідуалізоване суспільство (З. Бауман), інформаційний капіталізм і мережеве підприємництво (М. Кастельс), суспільство споживання (Ж. Бодріяр), постіндустріальна цивілізація (Е. Тоффлер), суспільство знання (Н. Штер). При цьому соціальні теорії постмодерну не виступають як альтернативні, а підкреслюють багатоманітність рис сучасного суспільства.

Такий підхід принципово інший ніж той, який пропонувала аналітична філософія, здійснюючи переосмислення природи мови і, відповідно, природи значення. Мова розуміється ними не як знакова система, а як елемент життєдіяльності людини, вона функціонує як складова на різних життєвих ситуаціях. Метафізичні проблеми, на думку представників аналітичної філософії, виникають тоді, коли значення слів, вироблені в одному контексті, переносяться на ці ж слова, але вживані в іншому контексті. Аналітики не заперечують права на існування традиційної філософії (метафізики). Але ця метафізика не повинна претендувати на статус науки. Вона, на їхню думку, є особливим способом бачення світу, до якого не завжди можна підходити з позиції «істина» – «хибність».

Різні концепції аналітичної філософії істотно відрізняються один від одного, але їм притаманні деякі загальні моменти. Це, насамперед, лінгвістичний поворот – переформулювання філософських проблем як мовних проблем та їхнє вирішення на основі аналізу мовних виразів; акцентування уваги на проблемі значення мовних виразів; використання різних методів аналізу з метою перетворення філософії в досить строго аргументоване знання.

Конструювання, що базується на відриві форми від змісту, виступає протилежністю «справжньої» творчості, оскільки акцентує на знищенні смислу та впливу реконструкції на віртуалізацію буття. Визнаючи, що будь-який продукт творчості може бути інтерпретований як конструкція цитат, що фактично заперечує сам феномен творчості, не враховують розроблене когнітивною лінгвістикою розуміння появи акту мовлення як складової комунікації, у якій незалежно від намірів промовляючого здійснюється, на сприймаючого повідомлення, когнітивно-семіотичний вплив. Тобто через критику розуміння комунікації як кодування, передачі та декодування приватних думок, формується когнітологічна концепція комунікації, як процесу створення проблемних ситуацій, де індивіду доводиться особистим розумовим зусиллям відновлювати зв'язок предикатів і суб'єкта міркування.

Висновок. Не заперечуючи загальну настанову філософії мови визнавати існування особливої, створеної мовою реальності, яка визначає категоріальне розчленування буття, феномени свідомості та знання, доводиться визнати існування протистояння методологічних засад різних підходів, що виявляє себе в різних онтологіях розуміння буття мови.

Зокрема, діалогічна концепція (Ф. Ебнер, М. Бубер, М. Бахтін) виголошуючи мову інтерсуб'єктивним феноменом, який виникає у взаємодії «Я» і «Інший», розгорнувшись у концепції лінгвістичної відносності К. Сепіра та Б. Уорфа, починає абсолютизувати залежність знань від мовних засобів. Подібну абсолютизацію ми спостерігаємо і в фундаментальній онтології М. Гайдегера, який визначає мову як «дім буття», духу та екзистенції, філософії імені (А. Лосев, С. Булгаков, П. Флоренський), яка визнає номіналію реальністю, що впливає на дійсність, герменевтиці.

Логічний аналіз мови (Г. Фреге, Р. Карнап, Б. Расел, Дж. Айер та ін.), пропонуючи концепцію «мовної терапії», надлишково ускладнив дослідження розрізненнями мови-об'єкта і метамови, це мало свій вплив і на генеративну лінгвістику. Проблеми референції виникали також і в студиях Л. Вітгенштайна, які виголошували у «Філософських дослідженнях» залежність значення слів від прагматичних обставин, і в студиях представників прагматизму (Д. Дюї, К. Люїс, У. Куайн, Г. Райл, Дж. Остін, П. Стросон), які розуміли філософію як дослідження засобів застосування мови. Подібне спостерігається і в дослідженнях Остіна та Дж. Сьорля, які витлумачували висловлювання як дії.

Використовуючи розроблене когнітивною лінгвістикою розуміння появи акту мовлення як складової комунікації, важливо зазначити, що незалежно від намірів промовляючого на сприймаючого повідомлення здійснюється когнітивно-семіотичний вплив. Методологічне пояснення вказаного можливе за допомогою

когнітологічної гіпотези, яка розділяє генезу мови як засіб комунікації та її семіотичний вплив на свідомість.

Список використаних джерел

1. Марусина О. С. Методологічний аспект досліджень комунікації як різновиду організації суспільної діяльності / О. Марусина // Філософія науки: традиції та інновації. Наук. Журнал. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – №2 (12). – С.45–53.
2. Ман–Люэн М. Галактика Гуттенберга: сотворение человека печатной культуры. – К., 2003. – 326 с.
3. Drucer P. The Next Information Revolution. Forbes. URL: http://www-forbes.com/_asap/1998/0824/046.htm.
4. Кастельс Мануэль. Галактика Интернет: Размышления об интернете, бизнесе и обществе / Пер. с англ. А. Матвеева, под ред. В. Харитоновой / Мануэль Кательс. – Екатеринбург, 2004. – 328 с.
5. Ортега–и–Гассет Х. «Дегуманизация искусства» и другие работы / Х. Ортега–и–Гассет. – М., 1991. – 432 с.
6. Бодрийяр Ж. Эстетика коммуникаций. Антиэстетический опыт культуры постмодерна. – М., 1983. – 229 с.
7. Mosco V. The Digital Sublime: Myth, Power, and Cyberspace. – Cambridge: MIT Press, 2004. – 252 p.
8. Джеймисон Ф. Постмодернизм, або Логіка культури пізнього капіталізму / Ф. Джеймисон. – К., 2008. – 328 с.
9. Девятко И. Ф. Состояние и перспективы развития социологической теории в мире и России / И. Ф. Девятко // Социологические исследования. – 2007. – №9. – С.36–39.
10. Семенко В. «Ситуация постмодерна» и деконструкция культуры. Краткий очерк философии постмодернизма // amin.su/content/analitika/9/32/

References

1. Marusina O. S. Methodology aspect doslidzhen komunikacii jak ryznovydu organizacii suspilnoj diyalnosti / O. Marusina // *Philosophiya nauki: tradicii ta inovacii*. Nauk. Zhurnal. – Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka, 2015. – №2 (12). – S.45–53.
2. Man–Lyen M. Galaktika Guttenberga: sotvorenie cheloveka pechatnoy kuluty. – K., 2003. – 326 s.
3. Drucer P. The Next Information Revolution. Forbes. URL: http://www-forbes.com/_asap/1998/0824/046.htm.
4. Kastels Manuel. Galaktika Internet: Razmyshleniya ob internete, biznese i obshestve / Per. s angl. A. Matveeva, pod red. V. Charitonova / Manuel Katels. – Ekaterinburg, 2004. – 328 s.
5. Ortega–i–Gasset Ch. «Degumanizaciya iskustva» i drugie raboty / Ch. Ortega–i–Gasset. – M., 1991. – 432 s.
6. Bodriyar Zh. Estetika komunikaciy. Antiesteticheskiy opyt kulturny postmoderna. – M., 1983. – 229 s.
7. Mosco V. The Digital Sublime: Myth, Power, and Cyberspace. – Cambridge: MIT Press, 2004. – 252 p.
8. Jamison Ph. Postmodernism, abo Logika kulturny piznjogo kapitalizmy / Ph. Jamison. – K., 2008. – 328 s.
9. Devyatko I. Ph. Sostoyaniye i perspektivy razvitiya sociologicheskoy teorii v mire i Rosii / I. Ph. Devyatko // *Sociologicheskie issledovaniy*. – 2007. – №9. – S.36–39.
10. Semenko V. «Situaciya postmoderna» i dekonstrukciya kulturny. Kratyky ocherk filosofii postmodernysma // amin.su/content/analitika/9/32/

Marusina O. S., lecturer, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), marusina@ukr.net

The cognitive component of speech as an attribute of communication

The article is dedicated to the research of criticism of the widespread understanding of communication not as a possibility of reflective thinking existence, but as coding, transmission and decoding of private ideas. The noted interpretation of language does not take into account the difference of language genesis and its functions. In particular, comparing it with the philosophical point of view, linguistics analyses text according to its cognition theory and hermeneutics, that means its interpretations. But if philosophers are oriented on objective cognition of reality, linguists are connected by the hermeneutic circle. The last characterizes impossibility of reduction of text understanding and its interpretation to the logical algorithm. It becomes especially obvious in social and cultural philosophical researches.

In 1970–s W. Chafe studied and explained sentence structures in English, where by means of concepts «definiteness» and «indefiniteness» the order of words

in a sentence was determined by the cognitive attitude of the speaker with the aim of actualization of certain information, the so-called «cognitive linguistics». It explained the language phenomena by means of hypothetic and theoretical design of missile events that it was impossible to observe it directly, but it had to be taken into account because of some reasons.

If we do not take into account the fact that concrete range of problems of cognitive linguistics is mostly formed under the influence of A. N. Chomsky, the first determines itself as an alternative of the other, as it denies the Cartesian idea of structures innateness that makes possible broadcasting acts. In particular, cognitive linguistics concentrates on semantic phenomena, and generative linguistics concentrates on syntactic. Such approach allowed avoiding problems related to the paradoxes of reference, as it determines the value of language expressions with cognitive situations that limit possible senses of expressions. Therefore the question of interconnection between broadcasting and things of objective reality is taken off by connection of a person (transmitter of cognitive activity) to things.

The indicated approach finds out an important methodological value for realization of modern studios of philosophy of language. It is important to remember that after H. Steinthal came back to the ideas of W. Humboldt about the language as «self-acting beginning», K. L. Buhler developed an axiom of philosophy of language (– language is a means of communication; – language has sign nature; – language is analyzed as a language action and act, as the spoken thing and structure; – language is a system of words and sentences), a doubtful Neohumboldt's conception appeared (J. L. Weisgerber, G. Shpet) that claimed the existence of the special type of language perception of the world, so that language was the idea's creation and means of description.

The above mentioned concept influenced structuralism and as a result there appeared an interesting theory of semiosis (by Ch. Morris) as a process that has three points: 1) sign is determined by its connection with other signs or sign system (syntactically); 2) sign is determined by its relation to the thing that it means (semantically); 3) sign is determined by the things I pronounce (pragmatically).

We do not want to deny the common discipline of philosophy of language to acknowledge existence of the special reality that determines category's differentiation of existence, phenomena of consciousness and knowledge, created by language; it is worth to mention the opposition of methodological principles of different approaches that can be seen in different ontologies of understanding of language existence.

In particular, dialogic conception of F. Ebner, M. Buber, M. Bachtin claims that language is an intersubjective phenomenon of «I» and «Other». It is developed in conception of E. Sapir and B. L. Whorf's linguistic relativity, begins to absolutize dependence of knowledge on language means. We can see the similar absolutisation in the fundamental ontology of M. Heidegger, that determines language as a «house of existence», spirit and existential, philosophy of the name (A. Losev, C. Bulgakov, P. Florensky) that acknowledges nominalism as reality.

Offering the logic analysis of language, G. Frege, R. Carnap and B. Russell suggest «language therapy» and complicated research by distinctions of language-object and meta-language, the influence and ongenetic linguistics. The problems of referencing also appeared in the studios of L. Vigenstein, in «Philosophical researches» the dependence of value of words on pragmatic circumstances, and in the studios of representatives of pragmatism that understood philosophy as research of methods of language application. The same is observed in researches of Austin and Serl, that interpreted expressions as acts.

Understanding broadcasting act as a component of communication, mentioned by cognitive linguistics, there is a cognitive-semiotic influence on the one who receives the message. Methodological and conceptual explanation is possible by means of cogitological hypothesis that divides language genesis as means of communication and its semiotic influence on consciousness.

Keywords: cultural researches, philosophy of language, communication, cogitology.

Марусина Е. С., преподаватель, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), marusina@ukr.net

Когнитивная составляющая речи как атрибут коммуникации

Используя методы когитологии, презентуется критика распространенного понимания коммуникации не как условия и возможности существования рефлектирующего мышления, а как кодировка, передача и декодирование мыслей. Отмечено, что понимание языка, по мнению автора, не учитывает разницу генезиса языка и его функционирования. В частности привлекается внимание, что сталкиваясь с философией, лингвистика анализирует текст в плане теории познания и его герменевтики, то есть интерпретативных практик. Но если философы ориентированы на объективное познание действительности, то лингвисты связаны герменевтическим кругом. Последнее характеризует невозможность редукции понимания и толкования текста к логично последовательному алгоритму, что противоречит студиям когнитивной лингвистики и когитологии. Особенно очевидным это явление становится в социальных, культурологических и философских исследованиях.

С появлением в 70–х гг. 20 в. трудов У. Чейфа, посвященных объяснению структуры предложения в английском языке, где с помощью понятий «определенность» и «неопределенность», следование слов в предложении определялось когнитивным наставлением выступающего с целью актуализации определенной информации, начинается так называемая «когнитивная лингвистика». Когнитивная лингвистика начала практиковать объяснение языковых явлений с помощью гипотетико-теоретического моделирования ментальных событий, которые невозможно наблюдать непосредственно, но они принимаются к сведению из аподектических причин.

Не принимая во внимание то, что конкретная проблематика когнитивной лингвистики по большей части формируется под воздействием генеративной лингвистики Н. Хомского, первая определяет себя как альтернатива второй, поскольку отрицает картезианскую идею врожденности структур, которые делают возможными акты речи. В частности, когнитивная лингвистика сосредоточивает свое внимание на семантических явлениях, а генеративная лингвистика – на синтаксических. Такой подход позволил абстрагироваться от проблем связанных с парадоксами референции, поскольку определяют значение языковых выражений когнитивными ситуациями, которые ограничивают возможные смыслы высказываний. Поэтому вопрос о связи речи и вещей объективной действительности снимается признанием связи человека (носителя когнитивной деятельности) с вещами.

Указанный подход обнаруживает важное методологическое значение для осуществления современных студий философии языка. Стоит напомнить, что после возвращения Г. Штейнхальтом к идеям В. Гумбольдта о языке как «самодельствующем начале», разработкой К. Бюлером аксиом философии языка (– язык есть средство коммуникации; – язык имеет знаковую природу; – язык анализируется как языковое действие и акт, как вымолвленное произведение и структура; – язык есть система слов и предложений), формируется сомнительная неогумбольдтовская концепция (Л. Вейсгербер, Г. Г. Шпет), которая предлагает существование особенного вида языкового мировосприятия, обосновывает, что язык есть творение мысли и средство описания действительности. Влияние отмеченной концепции, в частности на структуралистов, заключалось в создании интересной теории семиозису (Ч. Мориса) как процесса, который имеет три измерения: 1) знак определяется через связь с другим знаком или знаковой системой (то есть синтаксически); 2) знак определяется согласно его отношению к тому, что он называет (то есть семантически); 3) знак определяется касательно то, кто произносит (то есть прагматически).

Не отрицая общее наставление философии языка признавать существование особенной, созданной языком реальности, которая определяет категоризальное расчленение существование, феномены сознания и знания, придется признать существование противостояния методологических принципов разных подходов, что обнаруживает себя в разной онтологии понимания существования языка.

В частности, диалогическая концепция (Ф. Ебнер, М. Бубер, М. Бахтин) отделяет язык межсубъектным феноменом, который возникает во взаимодействии «я» и «другой», развернувшись в концепции лингвистической относительности К. Сепира и Б. Уорфа, начинает абсолютизировать зависимость знаний от языковых средств. Подобную абсолютизацию мы наблюдаем и в фундаментальной онтологии М. Гайдегера, который определяет язык как «дом существования», духа и экзистенции, философии имени (А. Лосев, С. Булгаков, П. Флоренский), которая признает номинально реальность, влияющую на действительность.

Логический анализ языка (Г. Фреге, Р. Карнап, Б. Рассел, Дж. Айер и др.) предлагает концепцию «языковой терапии» и избыточно усложнил исследование отличия языка-объекта и метаязыка, это имело влияние и на генеративную лингвистику. Проблемы референции возникали также и в студиях Л. Витгенштейна, которые определили в «Философских исследованиях» зависимость значения слов от прагматических обстоятельств и в студиях представителей прагматизма (Д. Дьюи, К. Люис, У. Куайн, Г. Райл, Дж. Остин, П. Стросон), которые понимали философию как исследование способов использования языка. Подобное наблюдается и в исследованиях Остина и Дж. Серяна, которые истолковывали высказывание как действие.

Используя разработанное когнитивной лингвистикой понимание акта речи как коммуникации, в которой независимо от намерений говорящего, на воспринимающего сообщение осуществляется когнитивно-семиотическое влияние. Данный подход сформулировал концептуальное объяснение с помощью когнитологической гипотезы, которая разделяет генезис языка как средство коммуникации и его семиотическое влияние на сознание. В частности обосновывается, что социализация человека происходит как обычная актуализации образов с помощью знаков, использование которых отличается от сенсоров, поскольку актуализируя представление знаками, человек разрушает целостность (комплексность) образа, создавая калейдоскоп: представляет вещь отдельно от свойств. Семиотический способ актуализации представлений принципиально отличается от сенсорного, что не объясняет распространенная физиологами гипотеза по существованию первой и второй сигнальной системы, поскольку физиологи не учитывают коммуникативную составляющую речи. Коммуникация возможна лишь при условии создания и использования правил речи (главного предмета исследований лингвистики). Другими словами, актуализируя представление, придерживаясь правил речи, человек создает понятие (как говорит логика: «субъект и предикат»). Однако, используя знаки, создавая отдельное представление вещи (потому что есть отдельный знак, который обозначает вещь как носителя свойства: «объем понятия») и отдельное представление свойства (потому что есть отдельный знак, который обозначает свойство, которое может связываться из существования вещи или противопоставляться: «содержание понятия»), человек становится вынужденным осуществлять самостоятельное когнитивное действие по установлению связи между представлением носителя свойства и свойством. Это самостоятельное умственное действие, которое человеку необходимо осуществлять, поскольку он вступает в коммуникацию, называется мышлением.

Ключевые слова: культурологические исследования, лингво-философия, коммуникация, когнитология.

* * *

УДК 128:167/168

Матюшина І. І.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії, Національний університет
«Одеська юридична академія»
(Україна, Одеса), innamp@mail.ru

КОМУНІКАТИВНА МОДЕЛЬ ДОСЛІДЖЕННЯ СМISЛУ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ТРУДНОЩІ

Стаття присвячена дослідженню методології вивчення комунікативного смислу, складностей та питань, які виникають при прийнятті цієї методології. Автор продемонструвала, що існуючі класичні напрями методології наукового пізнання (методології природничих наук та гуманітарних наук) поступово прийшли до необхідності їх синтезу, комунікації, що привело к виникненню неklasичної методології наукового пізнання. Комунікативна модель розуміння смислу як синтез двох попередніх моделей вивчення смислу також вимагає неklasичної методології пізнання. У статті запропоновано розуміння смислу як системи, показані системні характеристики смислу, виокремлено методологічні питання, які обумовлюють перспективи подальшої розробки методології дослідження комунікативного смислу.

Ключові слова: смисл, комунікативний смисл, методологія, системний метод, система.

Вивчення категорії «смісл» наприкінці ХХ – початку ХІХ століття вийшло на новий рівень – фахівці різних галузей (філософи, логіки, лінгвісти) визнали те, що смісл має комунікативну природу. Але з визнанням цього факту встало питання щодо методології вивчення смислу яка має бути адекватна предмету дослідження. Проаналізувавши історію дослідження смислу у ХХ столітті, ми прийшли до висновку, що існувало три головні напрями вивчення цього предмету: 1) напрям, що досліджував смісл як той, що продукується мовцем («менталістська» парадигма); 2) напрям, що досліджував смісл як той, що розуміється («лінгвоцентристська» парадигма); 3) напрям, який тільки формується і який є синтезом попередніх двох напрямів – комунікативна парадигма вивчення смислу [див. 6]. Відповідно кожного цього напрямку дослідження смислу можна простежити загальні галузі методології наукового пізнання. Кожній парадигмі вивчення смислу відповідає своя методологічна галузь. Отже, новий комунікативний парадигмі смислу має відповідати інша, неklasична методологія наукового пізнання.

Метою статті є дослідження загальних принципів методології вивчення комунікативного смислу, обґрунтування необхідності такої методології та аналіз методологічних труднощів, що виникають в застосуванні комунікативної моделі вивчення смислу.

У ХХ столітті методологія наукового пізнання розділяється на дві галузі. Перша, що включає в себе різні варіанти філософії науки (критичний раціоналізм К.Поппера, методологія дослідницьких програм Імре Лакатоса, парадигмальна філософія науки Томаса Куна). Наука досліджується тут «як особлива форма духовної діяльності людського суспільства. Філософія науки вивчає сутність науки, її функціонування в системі суспільства, її зв'язок з іншими видами духовної діяльності людського суспільства» [9, с. 594]. Цей напрям відповідає «менталістській» парадигмі дослідження смислу.

Інша галузь методології ХХ століття методологічні дослідження в гуманітарних науках, «до яких можна віднести герменевтичний, феноменологічний, семіотичний, логіко-семантичний, структуралістський, історичний, психологічний і деякі інші», – вважає В. Г. Кузнецов, автор відповідного розділу в підручнику філософії за редакцією О. Ф. Зотова [9, с. 622]. Цей методологічний напрямком